

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
З КУРСУ

«ЕКОНОМІКА ПРАЦІ І СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ»

для виконання розрахунково – графічного завдання

*(для слухачів другої вищої освіти спеціальностей 7.03050901 – «Облік і аудит»
та 7.03050401 – «Економіка підприємства (за видами економічної
діяльності)»)*

Харків – ХНАМГ – 2012

Методичні вказівки з курсу «Економіка праці і соціально-трудо­ві відносини» для виконання розрахунково-графічного завдання (для слухачів другої вищої освіти спеціальностей 7.03050901 – «Облік і аудит» та 7.03050401 – «Економіка підприємства (за видами економічної діяльності)») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: О. Є. Соловйова, О .В. Соловйов. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 15 с.

Укладачі : О. Є. Соловйова, О. В. Соловйов

Рецензент: д.е.н., проф. А. Є. Ачкасов

Затверджено на засіданні кафедри економіки підприємств міського господарства факультету післядипломної освіти і заочного навчання, протокол № 12 від 07. 06. 2012 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Мета та завдання вивчення курсу.....	5
2. Програма курсу.....	5
3. Розрахунково – графічне завдання.....	5
Список джерел.....	13
Додаток А.....	14

ВСТУП

В умовах ринку в економіці праці відбуваються суттєві інституціональні зміни, що вимагає більш ефективного використання трудового потенціалу суспільства, як основного чинника економічного розвитку держави, підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг, підвищення якості життя населення.

Праця – це свідома діяльність людей, яка спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей, першооснова й необхідна умова життя людей. В процесі праці формується система соціально-трудова відносин - стрижень суспільних відносин на рівні держави, регіону, підприємства. Дисципліна «Економіка праці і соціально-трудова відносини» побудована на об'єктивних законах і механізмах ринкової економіки. Вона досліджує теоретичні й практичні проблеми формування людського капіталу, його ефективного використання для забезпечення конкурентоспроможного рівня якості життя суспільства.

Метою дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» є формування у слухачів системи теоретичних і практичних знань про категорії, поняття, механізми забезпечення ефективної зайнятості населення та прогресивного розвитку соціально-трудова відносин в Україні.

1 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ З КУРСУ

У сучасних економічних умовах підвищення ефективності функціонування вітчизняної економіки залежить, головним чином, від ефективного використання людського капіталу і матеріальних ресурсів, задіяних у створенні суспільного продукту.

Завдяки раціональному використанню праці на підприємстві досягається зниження витрат виробництва, а при раціональному управлінні людським капіталом на державному рівні досягається зростання суспільної продуктивності праці та добробуту населення країни.

Мета вивчення дисципліни: формування теоретичних і практичних знань щодо функціонування, розвитку й регулювання соціально-трудова відносин у суспільстві.

Завдання дисципліни: висвітлення теоретико-методологічних і соціально-економічних аспектів сучасних проблем економіки праці й соціально-трудова відносин; формування у слухачів практичних навичок і вмінь щодо управління працею та регулювання відносин у соціально-трудова сфері.

Предмет вивчення дисципліни: соціально-трудова відносини на макро-і мікрорівнях та закономірності їх розвитку.

2 ПРОГРАМА КУРСУ

ЗМ 1 Економіка праці

Об'єкт, предмет і завдання дисципліни. Трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства. Організація і нормування праці. Продуктивність і ефективність праці. Політика доходів і оплата праці. Планування праці. Аналіз, звітність, аудит у сфері праці.

ЗМ 2 Соціально-трудова відносини

Соціально-трудова відносини як система. Соціальне партнерство. Ринок праці та його регулювання. Соціально-трудова відносини зайнятості. Моніторинг соціально-трудова сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудова відносин. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудова відносин.

3 РОЗРАХУНКОВО – ГРАФІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Мета завдання – закріплення теоретичних положень курсу «Економіка праці і соціально-трудова відносини», придбання практичних навичок проведення економічних розрахунків використання людських ресурсів, визначення економічної ефективності заходів організації, нормування і оплати праці робітників підприємства, формування системи соціально-трудова відносин на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети завданням передбачено виконання

практичної й теоретичної частин (відповідні модулі курсу); аналітичний огляд законодавчої, нормативної, інструктивної, наукової й навчальної літератури з питань економіки праці й соціально-трудових відносин.

Варіантність на виконання розрахунково–графічного завдання забезпечується відповідними модулями до курсу - 12 питань і практичними завданнями - 23 задачі.

Слухач виконує той варіант завдання, номер якого відповідає номеру слухача списком групи в журналі (Додаток А).

Оформлення пояснювальної записки завдання (формат А4):

- титульний лист;
- вступ за теоретичною частиною завдання;
- теоретичне комплексне питання (економіка праці);
- теоретичне комплексне питання (соціально-трудові відносини);
- практична частина;
- список використаних джерел (обов'язково законодавчі акти України з питань праці, наукові роботи вітчизняних учених і вчених ХНАМГ).

Теоретичні модулі з курсу

«Економіка праці і соціально-трудові відносини»

1. Економіка праці (відповідні модулі)

1.1. Дисципліна «Економіка праці і соціально-трудові відносини»: предмет, метод, задачі, структура, зв'язок з іншими науками.

1.2. Нормування праці: поняття, види норм та їх взаємозв'язок, методи, склад елементів виробничої норми праці, способи вимірювання виконання норм праці на робочому місці.

1.3. Робочий час: поняття, класифікація витрат робочого часу виконавця трудового процесу, способи нормативних досліджень (технічний облік, фотооблік, хронометраж, моментні спостереження).

1.4. Заробітна плата: поняття, функції та структура, форми й системи, види доплат і надбавок.

1.5. Тарифна система як основа організації оплати праці на підприємстві: призначення, елементи, побудова тарифно-кваліфікаційного довідника робіт і професій робочих, тарифні сітки.

1.6. Система оплати праці: поняття, види, сфери використання. Напрямки преміювання робітників.

2. Соціально-трудові відносини (відповідні модулі)

2.1. Ринок праці: поняття, елементи ринку, типи кон'юнктури, попит і пропозиція, особливості функціонування, сегментація.

2.2. Соціальне партнерство: поняття, система трипартизму, принципи міжнародної організації праці (МОП), колективні угоди, причини

соціально-трудова конфліктів. Система тарифних домовленостей (договірне регулювання оплати праці).

2.3. Зайнятість населення: поняття, склад зайнятого населення України, види зайнятості, форми зайнятості.

2.4. Безробіття: поняття, склад безробітного населення України, види безробіття за чинниками виникнення, класифікація за тривалістю.

2.5. Соціально-трудова відносина: поняття, елементи, базові принципи, формування типів, конфлікти та їх чинники, види дискримінації, соціальна політика.

2.6. Причини виникнення Міжнародної організації праці, історія її розвитку та основні завдання, структура та основні напрямки діяльності МОП.

Практичне завдання

1. На підприємстві є 50 агрегатів безупинної дії. Кожний агрегат обслуговує бригада робочих з 6 виконавців, у т.ч. один виконавець 6 розряду, три-5 розряду, два-4 розряду. Режим роботи агрегатів трьохзмінний. Виробництво функціонує безупинно, без зупинок також у вихідні й святкові дні. Використовують чотирьохбригадний графік змінності при роботі з 8-годинними змінами. Календарний фонд часу дорівнює 365 днів, ефективний - 227 днів. Тарифні коефіцієнти: 6-го розряду - 1.8; 5-го розряду - 1.542; 4-го - 1.339.

Необхідно **визначити** явочне змінне, явочне добове, середньооблікове число робочих, середній розряд робочих, які обслуговують агрегати.

2. На підприємстві виготовлено 150 тис. т. сульфатної кислоти й 200 тис. т. фосфорної кислоти. Загальна чисельність основних робочих 115 чол., з них виробництвом сульфатної кислоти займаються 55 чол., фосфорної - 60 чол. ефективний фонд робочого часу кожного робочого складає 1980 год.

Необхідно **визначити** трудомісткість виробництва за окремими видами продукції та в цілому. Зробіть висновки.

3. Робочий 4 розряду протягом розрахункового місяця відпрацював 23 дні при тривалості зміни 8 годин. Заплановане виробниче завдання виконане на 103%. Погодинна тарифна ставка робочого 4 розряду дорівнює 9.77 грн. Установлений розмір премії складає: за виконання плану-10%, за кожен відсоток перевиконання плану - 2.5% тарифного заробітку.

Необхідно **визначити** загальний розмір заробітної плати за місяць робочого 4 розряду.

4. На операцію штампування деталі була встановлена норма часу 12 хвилин. З часом було переглянута технологічний процес і була знижена норма часу на 10%. За місяць (176 годин) робітник відштампував 1200 деталей.

Необхідно **визначити** показник виконання у відсотках робітником нової місячної норми виробітки.

5. Необхідно **визначити** чисельний склад бригади робочих, якщо існують наступні вихідні дані: календарний строк виконання робіт - 21 день, нормативні витрати праці з калькуляції – 4521 чол.-год., тривалість робочого дня - 8 годин, плановий рівень виконання норм праці-109%.

6. На операції гарячого штампування робітник за зміну (8 годин) обробляв 40 деталей за 4-м розрядом робіт, перевиконуючи змінну норму виробітку на 25%. Механізація допоміжних елементів операції дозволила зменшити норму часу на 20%.

Необхідно **визначити** колишню і нову відрядну розцінку на деталь. Годинна тарифна ставка робочого 4 розряду становить 9.77 грн.

7. Виконати порівняльний аналіз тарифної сітки. В табл. наведені годинні тарифні ставки для робочих, грн.

Вихідні дані

Система оплати	Тарифні розряди					
	1	2	3	4	5	6
Відрядна	7.00	7.63	8.47	9.77	11.38	12.53
Погодинна	6.00	6.48	7.37	8.4	9.78	10.92

Необхідно **визначити** тарифні коефіцієнти, діапазон тарифних коефіцієнтів, рівень абсолютного і відносного росту тарифних коефіцієнтів.

Зробіть висновки.

8. **Проаналізуйте** зміну фондівддачі за рахунок зміни продуктивності праці й фондоозброєності, якщо відомо, що випуск продукції складає: за планом - 3500000 грн., фактично - збільшився на 1.5%, фактична чисельність працюючих збільшилась у порівнянні з планом (42 чол.) на 5 чоловік, середньорічна вартість основних виробничих фондів дорівнює 800 тис. грн. фактично – 815 тис. грн. Зробіть висновки та перевірку в абсолютних і відносних величинах.

9. **Проаналізуйте** вплив зміни чисельності робітників, кількості відпрацьованих днів одним робітником у середньому за рік і середньої тривалості робочого дня на зміну фонду робочого часу за наступними даними: середньорічна чисельність робітників за планом складає 1600 чол., фактично – 1650, відпрацьовано за рік одним робітником за планом – 240 днів, фактично – 230, середня тривалість робочого дня за планом - 7.95 год., фактично - 7.8 год.

Зробіть висновки й перевірку в абсолютних і відносних величинах.

10. У нижче поданій табл. представлені заплановані й звітні показники роботи підприємства.

Показники	Звітний період	
	план	звіт
Випуск продукції, тис. грн.	55568	56120
Середньообліковий склад працюючих, чол.	4025	4080
у т.ч. робочих, чол.	3140	3174
Відпрацьовано всіма робочими:		
тис. чол.-днів	690	765
тис. чол.-годин	6578	6900

Необхідно визначити всі показники в плановому й звітному періодах, що характеризують продуктивність праці: середньорічну продуктивність праці одного робітника, середньорічну продуктивність праці одного робочого, середньоденну продуктивність одного робочого, середньогодинну продуктивність одного робочого. За всіма показниками табл. і за розрахунковим показником продуктивності праці необхідно **визначити** динаміку їхньої зміни в абсолютних і відносних величинах. Зробити висновки.

11. На підприємстві планують підвищення річного випуску продукції з 50 млн. грн. до 55.2 млн. грн., а виробітку продукції на одного працюючого – з 130 тис. грн. до 152 тис. грн.

Необхідно визначити вплив продуктивності праці й чисельності персоналу на обсяг виробництва продукції. Розрахунки за всіма показниками виконати в абсолютних і відносних величинах. Зробити висновки й перевірку в абсолютних і відносних величинах.

12. Проаналізуйте вплив чисельності робітників і середньої заробітної плати на фонд оплати праці за наступними даними: чисельність робітників за планом складає 800 чол., фактично відбулося зростання чисельності робітників на 2%, планова середня заробітна плата встановлює 3450 грн., фактична - збільшилась на 3%. Зробити висновки й перевірку в абсолютних і відносних величинах.

13. Робочий 4-го розряду протягом розрахункового місяця виготовляв 200 шт. виробів при нормі часу на один виріб 0.4 нормо години. Відпрацьований час становить 176 годин, годинна тарифна ставка - 8.4 грн.

Необхідно **визначити** відрядну розцінку виробу, відрядний заробіток.

14. Необхідно **визначити** доцільність переведення робітників з відрядної роботи на відрядно-прогресивну при таких вихідних умовах.

Плановий обсяг виробництва продукції на місяць складає 1500 одиниць виробів, нормативна трудомісткість одиниці – 4 чол.-год. Фактична середня заробітна плата складає 3820 грн. Ефективний фонд часу 1-го робітника складає 178 годин. У зв'язку з переходом на відрядно-прогресивну оплату праці

середня зарплата зростає на 7%, трудомісткість одиниці виробу зменшується на 15%. Критерієм для визначення доцільності цього заходу прийняти чисельність робітників і потрібний фонд оплати праці. Необхідно **розрахувати** економію цих показників. Зробити висновки.

15. У механічному цеху річна виробнича програма обсягом 4520 машин при нормативній трудомісткості виготовлення однієї машини складає 820 нормо-годин. За планом організаційно-технічних заходів намічено здійснити наступні заходи щодо зниження трудомісткості виготовлення машин. За деталлю № 10, потреба в якій складає на виробничу програму 75 тис. шт., трудомісткість виготовлення однієї деталі з 1 травня знижується з 2 до 0.5 годин; за деталлю № 5, потреба в якій складає на виробничу програму 60 тис. шт., трудомісткість виготовлення однієї деталі з 1 вересня знижується з 10 до 8.5 годин. **Визначити** зниження трудомісткості виробничої програми й зростання погодинної продуктивності праці відрядників.

16. Необхідно **побудувати** чотирибригадний графік змінності для обслуговування безперервного виробництва, враховуючи наступні дані: тривалість зміни – 8 годин, нормативна тривалість робочого тижня – 40 годин, число змінних бригад - 4. Через кожні 4 доби роботи бригаді надають вихідний день, після якого вона виходить на роботу в наступну зміну. Графік змін 1-2-3. Початок роботи першої зміни о 6 год. 00 хв.

Графік змінообороту **розробити** на один змінооборот і **розрахувати** його параметри: тривалість змінообороту, тривалість відпочинку.

17. Розрахувати рівень безробіття в області за період. Оцінити його. Відомо, що на території області проживає 2753.45 тис. осіб. Частка трудових ресурсів становить 53%. Чисельність учнів понад 16 років становить 31.3 тис. осіб, військовослужбовців строкової служби – 11.890 тис. осіб і інших осіб, які належать до економічно неактивного населення – 95.890 тис. осіб. Кількість безробітних становить 361.79 тис. осіб, у тому числі зареєстровано службою зайнятості 87.92 тис. осіб.

18. За наведеними в табл. 1 даними проаналізувати рух кадрів промислового підприємства, розрахувати коефіцієнти обороту з прийому і вибуття, загального обороту, плинності кадрів; дослідити можливості зменшення плинності кадрів. Результати аналізу подати у вигляді табл. 2. За результатами аналізу зробити висновки.

Таблиця 1 – Характеристика руху робочої сили підприємства, осіб

Показники	Попередній рік	Звітний рік
1. Середньооблікова чисельність персоналу	661	653
2. Прийнято на роботу	32	37
3. Вибуло з підприємства	37	48
у т.ч.: у зв'язку з виходом на пенсію	12	11
за власним бажанням	22	32
за порушення трудової дисципліни	2	3
з інших причин	1	2

Таблиця 2 – Динаміка коефіцієнтів інтенсивності руху робочої сили підприємства

Показники	Попередній рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення
Коефіцієнт обороту з прийому			
Коефіцієнт обороту з вибуття			
Коефіцієнт загального обороту			
Коефіцієнт плинності кадрів			

19. Бригада робочих ковальсько-штампувального цеху складається з трьох робочих: штампувальника 5-го розряду, пресувальника – 4-го розряду, нагрівальника 3-го розряду. За місяць було виготовлено деталей А – 1900 шт. і В – 1100 шт. Норма витрат праці на один виріб : А – 0.25 чол.- год., В – 0.2 чол.- год. Членами бригади фактично відпрацьовано: штампувальником - 170 год., пресувальником – 165 год., нагрівальником 150 год. Часові тарифні ставки: 3-го розряду – 8.47 грн., 4-го – 9.77 грн., 5-го – 11.38 грн. **Визначити:** загальнобригадний відрядний заробіток, загальнобригадний відрядний приробіток, рівень виконання бригадою встановлених норм праці, заробітну плату кожного члена бригади.

20. На виготовлення одиниці продукції встановлено відрядну розцінку 97 грн. У результаті проведених заходів норма часу була знижена на 27%. **Визначити:** відносну зміну відрядної розцінки; абсолютну зміну відрядної розцінки; нову відрядну розцінку.

21. Токар-відрядник 4-го розряду відпрацював 176 год. і виконав роботу з обробки болтів. Норма часу встановлена з розрахунку 3 години на 100 шт. болтів. За місяць робочим було виготовлено 7000 болтів. Тарифна ставка 4-го розряду 9.77 грн. У відповідності з преміальним положенням за виконання

норми токарю виплачують премію в розмірі 15% відрядного заробітку і 2% за кожен відсоток перевиконання встановленої норми праці. **Визначити:** заробіток робочого за місяць; розмір приробітку; питому вагу тарифної частини заробітної плати; відсоток перевиконання норм.

22. Визначити норму виробітку ланки арматурників за 8-ми годинну зміну на збірці й установці каркасів, якщо норма витрат праці на збірку каркасів підвищено на 8%. Норма виробітку на збірку каркасів 3 т. за зміну, а на встановлення – 8 т. Склад ланки 3 чоловіка.

23. Чисельність наявного населення в країні на початок року становила 51.7 млн. осіб, а на кінець року – 50.9 млн. осіб. Протягом року народилось 391.1 тис. осіб, померло 738.1 тис. осіб, зареєстровано 269.8 тис. шлюбів і 195.8 тис. розлучень. **Розрахувати** показники природного руху населення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Богіня, Д.П. Основи економіки праці [Текст]: навч. посібник / Д. П. Богіня, О.А. Грішнова; – К.: Знання-прес, 2002. – 313 с.
2. Буряк, П.Ю. Економіка праці та соціально-трудова відносина [Текст]: навч. посібник / П.Ю. Буряк, М.І. Григор'єва, В.А. Карпінський;– К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
3. Грішнова, О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносина [Текст]: підручник / О.А. Грішнова; – К.: Знання, 2006. – 559 с.
4. Єсінова, Н.І. Економіка праці та соціально-трудова відносина [Текст]: навч. посібник/ Н.І. Єсінова; – К.: Кондор, 2004. – 432 с.
5. Карпіщенко, О.І. Економіка праці та соціально трудові відносина [Текст]: навч. посібник / О.І. Карпіщенко; – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 264 с.
6. Лібанова, Е.М. Ринок праці [Текст]: навч. посібник /Е.М. Лібанова;– К.: ЦНЛ, 2003. – 224с.
7. Остапенко, Ю.М. Экономика труда [Текст]:учеб.пособие / Ю.М. Остапенко; – М.: Инфра-М, 2003. – 268 с.
8. Прасол, В.М. Економіка праці та соціально трудові відносина [Текст]: навч. посібник / В.М. Прасол; Харк. нац. акад. міськ. гос-ва. – Х.: ХНАМГ, 2007. – 264 с.
9. Справочник квалификационных характеристик профессий работников. 12-е изд., перераб. и доп. [Текст] –Х.: Фактор, 2002. – 364 с.

Варіантність завдання

Варіант	Теоретична частина (додаток А)	Практична частина (додаток Б)
1	1.6,2.2	1,7,10
2	1.1, 2.1	2,8,11
3	1.2, 2.3	3,9,12
4	1.3,2.4	4,10,13
5	1.4,2.5	5,11,14
6	1.5,2.6	6,12,15
7	1.1,2.2	7,13,16
8	1.2,2.1	8,14,17
9	1.3,2.3	9,15,18
10	1.4,2.4	10,16,19
11	1.5,2.5	11,17,20
12	1.6,2.6	12,18,21
13	1.1,2.3	13,19,22
14	1.2,2.4	23,6,9
15	1.3,2.5	21,5,8
16	1.4,2.6	19,4,7
17	1.5,2.1	18,3,8
18	1.6,2.2	17,2,9
19	1.1,2.4	16,3,10
20	1.2,2.5	15,4,11
21	1.3,2.6	14,5,12
22	1.4,2.1	13,6,18
23	1.5,2.2	12,1,22
24	1.6,2.3	11,3,21
25	1.1,2.5	10,2,20
26	1.2,2.6	9,4,19
27	1.3,2.1	8,5,18
28	1.4,2.2	7,6,17
29	1.5,2.3	20,21,23
30	1.6,2.4	19,18,17
31	1.1,2.6	16,15,14
32	1.2,2.1	13,12,11
33	1.3,2.2	10,23,8
34	1.4,2.3	7,6,15
35	1.5,2.4	5,15,19

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

3 КУРСУ

**«ЕКОНОМІКА ПРАЦІ
І СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ»**

для виконання розрахунково–графічного завдання

*(для слухачів другої вищої освіти спеціальностей 7.03050901 – «Облік і аудит»
та 7.03050401 – «Економіка підприємства (за видами економічної
діяльності)»)*

Укладачі: **СОЛОВЙОВА** Ольга Євгенівна,
СОЛОВЙОВ Олександр Васильович

Відповідальний за випуск: *А. Є. Ачкасов*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання: *І. В. Волосожарова*

План 2012, поз. 605 М

Підп. до друку 21.06.2012

Формат 60x84/16

Друк на ризографі

Ум. друк. арк. 1,0

Зам. №

Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011р.